

smysl pro duchovní odchylky také nebyl zrovna jemný. Všichni jsou svobodní, mohou tančit a bavit se, stejně jako jsou po historické neutralizaci náboženství svobodní v tom, že mohou vstoupit do jedné z mnoha sekt. Nicméně svoboda volby ideologie, která stále odráží ekonomický tlak, se všude ukazuje jako svoboda ke stále stejnému. Způsob, jímž dívka přijímá a absolvuje milostnou schůzku, intonace v telefonu a v těch nejintimnějších situacích, volba slov v rozhovoru, ba celý vnitřní život rozčleněný podle vzoru již devalvované hlubinné psychologie, to vše svědčí o tom, že člověk se snaží udělat ze sebe vhodný aparát, který až do pudové vrstvy odpovídá modelu prezentovanému kulturním průmyslem. Ty nejintimnější reakce lidí se vůči nim samým zvěcnily do té míry, že idea něčeho, čím se vyznačují pouze oni, přetrvává pouze ve svém krajně abstraktním pojmu: *personality* pro ně sotva znamená něco jiného než oslnivě bílé zuby a osvobození od potu v podpaží a od emocí. Triumfem reklamy v kulturním průmyslu je vynucená mimesis, při níž se konzumenti připodobňují kulturnímu zboží, jehož charakter prohlédli.

Prvky antisemitismu

Meze osvícenství

I

Antisemitismus je dnes pro jednoho osudovou otázkou lidstva, pro druhého pouhou záminkou. Pro fašisty nepředstavují Židé menšinu, nýbrž antirasu, negativní princip jako takový; na jejich vyhlazení má záviset štěstí světa. V extrémním protikladu vůči tomu je teze, že Židé nemají žádné národní ani rasové rysy, a prostě vytvářejí určitou skupinu prostřednictvím náboženských názorů a tradice, a ničím jiným. Židovské rysy se mají týkat východních Židů, zkrátka pouze těch, kdo se ještě zcela neasimilovali. Obě doktríny jsou pravdivé i falešné zároveň.

První je pravdivá v tom smyslu, že pravdivou ji učinil fašismus. Židé jsou dnes skupinou, která k sobě prakticky i teoreticky přitahuje vůli k ničení, kterou produkuje špatný společenský řád. Absolutní zlo jim vypálilo cejch absolutního zla, a tak se skutečně stali vyvoleným národem. I když ekonomicky to panství již nepotřebuje, přesto jsou Židé určeni jako jeho absolutní objekt, s nímž se ještě má vypořádat. Dělníkům, na něž se ovšem panství v poslední instanci zaměřuje, to z dobrých důvodů nikdo do očí neřekne; černoši se mají držet tam, kam patří, od Židů má však být země očištěna a v srdcích všech zárodečných fašistů všech zemí se výzva vyhubit Židy jako hmyz setkává s příznivou odezvou. V obrazu Žida, který světu předkládají nacionalisté, se vykresluje jejich vlastní charakter. Dychtí po výlučném vlastnictví, přisvojení a neomezené moci za každou cenu. Na Židy přenášejí svou vinu a posmívají se jim jako vládcům, přibíjejí je na kříž, a tak do nekonečna opakují oběť, v jejíž účinnost nemohou věřit.

Druhá, liberální teze je pravdivá jako idea. Obsahuje obraz společnosti, v níž se již nereprodukuje hněv a nepátrá se po vlastnos-

tech, proti nimž se může obrátit. Avšak tím, že liberální teorie chápe jednotu lidí už jako něco principiálně uskutečněného, přispívá k apologii existujícího stavu. Pokus odvrátit nejkrajnější ohrožení pomocí politiky zaměřené na menšiny a pomocí demokratické strategie je dvojnásobný, stejně jako defenzíva posledních liberálních občanů vůbec. Jejich bezmoc přitahuje nepřátele bezmoci. Existence Židů a jejich způsob života kompromituje stávající podobu obecnosti tím, že Židé se jí nepřizpůsobili. Neměnné lpění na vlastních životních pravidlech způsobilo, že jejich vztah k vládnoucímu řádu je nejistý. Očekávali, že tento řád je bude chránit, aniž jim začne vládnout. Jejich vztah k vládnoucím národům byl vztahem lačnosti a strachu. Nicméně vždy, když se ctižádostivci vzdali mezery, která Židy oddělovala od vládnoucího způsobu života, získali za to chladný, stoický charakter, který společnost dodnes vnucuje lidem. Dialektické propletení osvícenství a panství, dvojí vztah pokroku ke krutosti a osvobození, který Židé cítili u velkých osvícenců i demokratických národních hnutí, se projevuje také v samotné povaze asimilovaných. Osvícené sebeovládání, s nímž přizpůsobení Židů v sobě překonávali bolestnou vzpomínku na ovládnutí jinými, téměř jejich druhá obřízka, je z jejich vlastní, zvětralé pospolitosti vedlo přímo k novověké buržoazii, která již nezadržitelně směřuje k návratu holého útlaku, ke své reorganizaci na stoprocentní rasu. Rasa není, jak by si přáli nacionalisté, souhrnem zvláštních rysů bezprostředně daných přírodou. Je spíše redukcí na přírodní, na pouhé násilí, na zatvrzelou partikularitu, která je v existujícím řádu právě základem obecného. Rasa je dnes sebezpotvrzením buržoazního individua integrovaného do barbarského kolektivu. Harmonii společnosti, k níž se hlásili liberální Židé, museli na sobě nakonec pocítit jako harmonii národní pospolitosti. Domnívali se, že teprve antisemitismus znetvořuje řád, který však ve skutečnosti nemůže žít bez znetvoření člověka. Pronásledování Židů a pronásledování vůbec je od tohoto řádu neoddělitelné. Jeho podstatou, která je občas skryta, je násilí, jež se dnes vyjevuje.

II

Antisemitismus jako lidové hnutí byl vždy tím, co jeho zakladatelé s oblibou předhazovali sociálním demokratům, totiž rovnostářstvím. Těm, kdo nemají moc rozkazovat, se má vést stejně špatně jako lidu. Chtivé davy neúspěšných, od německých úředníků až po černochoy v Harlemu, v podstatě vždy věděly, že z toho nakonec samy nebudou mít nic než radost, že ani ostatní nemají víc. Arizace židovského majetku, z níž beztak většinou profitovali ti nahore, přinesla masám v Třetí říši stěží větší požehnání než kozákům ubohá kořist, kterou si odnesli ze zapálených židovských čtvrtí. Skutečnou výhodou antisemitismu byla však jeho napůl průhledná ideologie. To, že demonstrace jeho ekonomické neúčinnosti spíše zvětšuje než zmenšuje přitažlivost národního všeléku, ukazuje na jeho pravou povahu: nepomáhá lidem, nýbrž jejich ničivému puzení. Pro soukmenovce je ve skutečnosti největším ziskem to, že jeho hněv bude uznán kolektivem. Čím méně jinak vychází hněv najevo, tím zarputileji člověk odmítá jeho lepší poznání. Proti argumentu nedostatečné rentability je antisemitismus imunní. Pro lid je luxusem.

Jeho význam pro účely panství je nasnadě. Užívá se jako forma odvádění pozornosti, jako levný prostředek korupce a jako příklad zastrašení. Respektovaní podvodníci a manipulátoři jej zabezpečují, ti méně respektovaní jej uvádějí do praxe. Avšak podoba společenského i individuálního ducha, která se projevuje v antisemitismu, předdějinně dějinně zapletení, v němž je duch uvězněn jako zoufalý pokus o vykročení ven, je podoba ducha zcela zatemněného. Není-li utrpení, které je tak hluboce zakořeněno v civilizaci, zjednána spravedlnost prostřednictvím poznání, pak je nemůže zmírnit ani jednotlivec ve svém poznání, a to ani kdyby měl dobrou vůli, a byl dokonce samotnou obětí. Nesvedou to ani přesvědčivá racionální, ekonomická a politická vysvětlení a protiargumenty – ať už jakkoli správné –, neboť základem utrpení je racionalita spjatá s panstvím. Jako slepě útočící a slepě se bránící náleží pronásledovatel a oběť ke stejnému okruhu neštěstí. Antisemitské chování se probouzí v situacích, v nichž jsou zaslepení lidé, oloupení o subjektivitu, puštění ze řetězu jako subjekty. To, čeho se dopouštějí, jsou pro zúčastněné smrtící a přitom smysluprázdné reakce, přesně v souladu s behavioristy, kteří reakce rovněž nevysvětlují. Antisemitismus je vtištěn

schéma, ba rituál civilizace, a pogromy jsou skutečně rituální vraždy. Na nich se ukazuje bezmoc toho, co by je mohlo zastavit, bezmoc uvažování, významu, a konečně i pravdy. Zabíjení jako infantilní zábava potvrzuje strnulost života, jíž se člověk musí přizpůsobit.

Teprve slepota antisemitismu, jeho neintencionalita, dává jisté oprávnění vysvětlení, že jde o ventil. Vztek se vybíjí na tom, kdo není ničím chráněn. A jako oběti jsou podle dané konstelace vždy navzájem zaměnitelné: vagabundi, židé, protestanti, katolíci – každý z těchto skupin může nastoupit na místo vraha se stejnou rozkoší ze zabíjení, jakmile se zabíjení stane přesvědčivou normou. Neexistuje žádný vrozený antisemitismus a jistě žádní rození antisemité. Dospělí lidé, jimž se volání po židovské krvi stalo druhou přirozeností, vědí stejně málo jako mladí lidé, kteří mají tuto krev prolévat, proč tak činí. Ovšem vysoce postavení objednavatelé antisemitismu, kteří to vědí, nemají Židy v nenávisti a stoupence antisemitismu nemají příliš v lásce. Jeho stoupenec, kteří si nepřijdou na své ani ekonomicky ani sexuálně, nenávidí nekonečně; jejich nenávist nikdy nepolevuje, protože nemůže být nikdy naplněna. Ve skutečnosti je to jistý druh dynamického idealismu, co podněcuje organizované loupežné vrahy. Vyrážejí plundrovat, a navíc dělají velkolepou ideologii, když blábolí o záchraně rodiny, vlasti, lidstva. Protože však klamou sami sebe a v hloubi duše to tuší, jejich ubohý racionální motiv loupeže, jemuž měla sloužit racionalizace, se nakonec zcela rozpadá, a tato racionalizace se proti jejich vůli stává do jisté míry počestnou. Zcela je zachvacuje temné puzení, k němuž měli od počátku blíže než k rozumu. Racionální ostrov je zaplaven a pouze zoufalci se jeví jako obránci pravdy, jako obnovitelé země, kteří ji musí reformovat až do posledního zákoutí. Vše živé se stává materiálem jejich obludné povinnosti, jíž není na škodu žádná náklonnost. Čin se stává skutečným autonomním samoúčelem a zahaluje svou bezúčelnost. Antisemitismus vyžaduje totální uplatnění. Mezi antisemitismem a totalitou již od počátku vládlo vnitřní propojení. Slepota se chce chopit všeho, protože nic nechápe.

Liberalismus umožnil Židům získávat majetek, ale nedal jim velitelskou moc. Smyslem lidských práv bylo slibovat štěstí i tam, kde není žádná moc. Protože podvedené masy tuší, že tento příslib zůstane na obecné rovině lži, dokud budou existovat třídy, probouzí se v nich hněv; cítí se být zesměšněny. Proto pak v sobě stále znovu

potlačují myšlenku na ono štěstí, a to i na štěstí jako pouhou možnost, jako na ideu, popírají ji tím zuřivěji, čím více se přiblížil její čas. Kdykoli se uprostřed principiálního selhání jeví, že myšlenka na štěstí se již uskutečnila, musí masy vždy znovu a znovu potlačovat svou vlastní touhu. Co dává podnět k tomuto opakovanému potlačování, třebaže samo šťastné není, ať už je to Ahasver nebo Mignon, to cizí, co upomíná na zaslíbenou zemi, krásu, která připomíná existenci pohlaví, jež vystupuje jako nechutné zvíře, jako připomínka promiskuity, přivolává na sebe destruktivní slast civilizovaných lidí, kteří nikdy nemohli zcela dokončit bolestný proces civilizace. Ti, kdo křečovitě ovládají přírodu, spatřují v trýzněné přírodě dráždivý obraz bezmocného štěstí. Myšlenka na štěstí bez moci je nesnesitelná, protože až to by bylo pravým štěstím. Výmysly o spiknutí nenasytých židovských bankéřů, kteří financují bolševismus, jsou znamením vrozené bezmoci, stejně jako dobrý život je znamením štěstí. S tím se pojí obraz intelektuála; jeví se tak, že dělá to, co není dopřáno ostatním, že myslí a že se nemusí fyzicky lopotit, až z něho teče pot. Bankéři a intelektuálové, peníze a duch, exponenti oběhu, ti všichni jsou popíraným obrazem štěstí, jenž vzniká u těch, kdo jsou zmrzačení panstvím a jimiž si panství zajišťuje své vlastní zvěčnění.

III

Dnešní společnost, v níž se na trhu volně prodávají staré náboženské city i jejich nové formy, stejně jako dědictví revolucí, společnost, v níž fašističtí vůdci za zavřenými dveřmi jednájí o území a životě národů, zatímco publikum všemu uvyklé sedí u rozhlasových přijímačů a přepočítává náklady, společnost, v níž i slovo, které ji demaskuje, se právě tím legitimuje jako součást politické manipulace: tato společnost, v níž už nejen politika je obchodem, nýbrž obchod celou politikou – se rozhořčuje nad zastaralými obchodními způsoby Žida a vidí v něm materialistu, čachráře, jenž má ustoupit ohnivému duchu těch, kdo povýšili obchod na absolutno.

Buržoazní antisemitismus má specifický ekonomický základ: skryté panství v produkci. Jestliže ve vzdálenějších epochách byli vládnoucí bezprostředně represivní, takže těm dole nejen přenechávali veškerou práci, ale práci deklarovali jako potupu, jíž v panství

také vždy byla, pak za merkantilismu se absolutní monarcha změnil v největšího pána manufaktur. Produkce se stala přijatelnou pro dvorní mravy. Buržoové, noví páni, nakonec zcela odložili pestré šaty dřívějších pánů a navlékli civil. Práce není hanba, říkali, aby se racionálně zmocnili práce druhých. Sami se zařadili mezi tvořící, i když zůstali stejnými uchvatiteli jako páni kdykoli předtím. Továrník podstupoval riziko a postupoval jako obchodník a bankéř. Kalkuloval, organizoval, kupoval, prodával. Na trhu soupeřil s obchodníky a bankéři o zisk, který odpovídal jeho kapitálu. Nebyl uchvatitelem pouze na trhu, ale také přímo u pramene: jako funkcionář své třídy se staral o to, aby při práci svých dělníků nepřišel zkrátka. Dělníci museli vyrábět maximální množství výrobků. Kapitalista jako pravý Shylock trval na své libře masa. Na základě toho, že vlastnil stroje a materiál, dokázal ostatní přinutit, aby produkovali. Nazýval se producentem, ale tajně znal každou pravdu. Produktivní práce kapitalisty, ať už ospravedlňovala jeho zisk jako podnikatelskou mzdu jako v době liberalismu nebo jako ředitelský plat jako dnes, byla ideologie, která zakrývala podstatu pracovní smlouvy a uchvatitelskou povahu hospodářského systému vůbec.

Proto lidé křičí: „Chyťte zloděje!“ a ukazují na Židy. Ve skutečnosti jsou obětními beránky, a to nejen pro jednotlivé manévry a machinace, nýbrž v mnohem širším smyslu, neboť se činí zodpovědnými za ekonomickou nespravedlnost, kterou zakouší celá jedna třída. Továrník má své dlužníky, dělníky na očích a kontroluje, zda odvedli výkon, za který jim vyplácí peníze. K čemu ve skutečnosti dochází, to dělníci pocítí teprve tehdy, když zjistí, co si za to mohou koupit. I ten nejmenší magnát může disponovat takovým kvantem služeb a statků, jakým dříve nedisponoval žádný pán, dělníci však dostávají takzvané kulturní minimum.¹ Nestačí, že na trhu zjišťují, jak málo statků získají, nýbrž prodávající ještě vychvaluje, co si nemohou dovolit. Teprve v poměru mzdy k cenám se ukazuje, co je dělníkům upřeno. Se svou mzdou zároveň přijímají daný princip odměňování. Obchodník jim znázorňuje, jaký směnný obchod to s továrníkem

¹ Tj. výše mzdy se pohybuje kolem minima určeného mimo jiné kulturní úrovní země. – Pozn. překl.

udělali. Obchodník je soudním vykonavatelem celého systému a terčem nenávisti místo jiných. Odpovědnost sféry oběhu za vykořisťování je společensky nutným zdáním.

Nejen Židé obsadili sféru oběhu. Byli v ní však uzavřeni příliš dlouho, než aby se nenávist, kterou odedávna snášeli, neodrazila i v jejich bytosti. Na rozdíl od jejich árijských kolegů jim byl přístup k prameni nadhodnoty velmi důkladně uzavřen. K vlastnictví produkčních prostředků se mohli dostat jen těžko a pozdě. Nicméně pokřtění Židé dosáhli v dějinách Evropy i v německé říši vysokých postavení ve správě a průmyslu. Vždy to však museli ospravedlnit dvojnásobnou oddaností, horlivou pílí a tvrdým sebezapřením. Tyto pozice jim bylo dovoleno zaujímat, jen když svým chováním mlčky schvalovali verdikt nad jinými Židy, a tento verdikt potvrzovali: to je smysl křtu. Všechny velké činy prominentů nestačily k tomu, aby byli Židé přijati mezi evropské národy – nemohli zapustit kořeny, a měli proto pověst vykořeněného národa. Stále zůstávali pod ochranou, závislími na císařích, knížatech nebo absolutistickém státu. Ti všichni byli ekonomicky mnohem silnější než zaostalé obyvatelstvo. Pokud tito mocní potřebovali Židy jako zprostředkovatele, chránili je před masami, které musely zaplatit účet za pokrok. Židé byli kolonizátory pokroku. Od té doby, co jako kupci pomohli římské civilizaci, aby se rozšířila do barbarské Evropy, byli v souladu se svým patriarchálním náboženstvím zástupci městských, buržoazních, a konečně industriálních poměrů. Přinášeli do zemí kapitalistické existenční formy a přitahovali nenávist těch, kdo pod nadvládou těchto forem museli trpět. Kvůli hospodářskému pokroku, jehož jsou dnes obětí, byli Židé od počátku trnem v oku řemeslníkům a rolníkům, které kapitalismus deklasoval. Jeho vylučující, partikulární charakter dnes zakoušejí sami na sobě. Ti, kdo chtěli být vždy první, zůstávají daleko vzadu. I židovský president amerického zábavního trustu žije navzdory veškerému lesku v beznadějně defenzivě. Kaf-tan byl pozůstatkem středověkého měšťanského oděvu – dnes poukazuje na to, že jeho nositelé jsou uvrženi na okraj společnosti, která jako naprosto osvícená vyhání strašidla své prehistorie. Ti, kdo propagovali individualismus, abstraktní právo, pojem osoby, jsou nyní degradováni na druh. Ti, kdo nikdy nemohli bez obav požívat občanských práv, která jim sjednávala plnohodnotné lidství, jsou bez jakéhokoli rozlišování nazýváni Židy. Na spojenectví s centrální mocí

zůstal Žid odkázán i v devatenáctém století. Všeobecné, státem garantované právo bylo základní zárukou jeho bezpečnosti, diskriminační zákony sloužily jako prostředky k jeho zastrašení. Žid zůstal objektem vydaným na milost i tam, kde se mohl opřít o právo. Obchod nebyl jeho povoláním, nýbrž osudem. Obchod byl traumatem rytíře průmyslu, který musel vystupovat jako jeho stvořitel. Antisemitismus samotných Židů, o němž se mluví v židovském lidovém humoru, je to, kvůli čemu sám sebou skrytě pohrdá: jeho antisemitismus je sebenenávistí, špatným svědomím parazita.

IV

Nacionalistický antisemitismus ignoruje náboženskou otázku a tvrdí, že jde o čistotu rasy a národa. Nacionalisté si všímají toho, že lidé již dávno přestali pečovat o věčnou spásu. Průměrný věřící je dnes již stejně chytrácký, jako byl dříve pouze kardinál. Předhazovat Židům, že jsou v hloubi duše nevěřící, už masy nemůže vyburcovat. Je však těžké zcela uhasit náboženské nepřátelství, které dva tisíce let podněcovalo k pronásledování Židů. Horlivost, s níž antisemitismus popírá svou náboženskou tradici, svědčí spíše o tom, že je v něm skrytě zakořeněna stejně hluboce, jako byla kdysi v náboženských horlivcích zakořeněna profánní idiosynkrasie. Náboženství bylo začleněno jako kulturní statek, nikoli zrušeno. Spojenectví osvícenství a panství odřízlo momentu jeho pravdy přístup do vědomí a konzervovalo jeho zvěcnělé formy. Jedno i druhé nakonec přišlo vhod fašismu: neovládnutá touha se kanalizovala jako nacionalistická vzpoura, potomci evangelijních blouznivců se podle vzoru wagnerovských rytířů Svatého grálu proměnili na pokrevní bratrstvo a elitní gardy, náboženství jako instituce se jednak bezprostředně vtělilo do systému, jednak se transponovalo do masové kultury a vojenských maršů. Fanatická víra vůdce a jeho stoupenců není ničím jiným než onou zarytou vírou, která dříve udržovala na uzdě lidi v zoufalství, pouze její obsah se změnil. Z jejího obsahu zůstala jediné nenávist vůči těm, kdo tuto víru nemají. U německých křesťanů nezbylo z náboženství lásky nic než antisemitismus.

Křesťanství není pouze návratem před židovství. Židovský Bůh při přechodu z henotheistické do universální podoby ještě zcela neztra-

til rysy přírodního démona. Děs pocházející z preanimistického praveku přechází z přírody do pojmu absolutního Já, které si přírodu jako její stvořitel a pán plně podmaňuje. V celé své nepopsatelné moci a velebnosti, která mu propůjčuje takové odcizení, k němu lze přesto dospět cestou myšlenky, jež se právě vztahem k tomu nejvyššímu, transcendentnímu, stává universální. Bůh jakožto duch vystupuje vůči přírodě jako jiný princip, který nejen reprezentuje její slepý koloběh jako všichni mytičtí bohové, nýbrž nás z něj může vysvobodit. Jeho abstraktnost a odlehlost však zároveň stupňuje hrůzu z nesouměřitelného a neúprosný výrok „Já jsem“, který nestrpí nic vedle sebe, předčí svou mocí, již nic neunikne, výrok sice slepějšího, ale o to mnohoznačnějšího anonymního osudu. Židovský Bůh žádá, co mu náleží, a účtuje s těmi, kdo mu to odmítají dát. Svě stvoření zaplétá do sítě vin a zásluh. Naproti tomu křesťanství zdůraznilo moment milosti, který je ovšem už v židovství obsažen ve smlouvě Boha s člověkem a v mesianistickém příslibu. To mírnilo hrůzu z absolutna, neboť tvorové znovu nacházeli sami sebe v božství: božský prostředník je nazýván lidským jménem a umírá lidskou smrtí. Jeho poselství zní: nebojte se, zákon ustupuje víře, větší než veškerý majetát je láska, jedině příkázání.

Nicméně právě ty momenty, jimiž se křesťanství odpoutává od přírodního náboženství, je vedou k tomu, že znovu vytváří idolatrii, i když ve zduchovnělé podobě. Čím více se absolutno přiblížilo ke konečnému, tím více se absolutizuje konečné. Kristus, duch, který se stal tělem, je zbožštěný kouzelník. Lidská sebereflexe v absolutnu, zlidštění Boha prostřednictvím Krista je *proton pseudos*. Pokrok vůči židovství je zaplacen tvrzením, že člověk Ježíš byl Bohem. Právě reflektivní moment křesťanství, zduchovnění magie, způsobuje neštěstí. V čem duch vidí přírodní bytost, to se vydává za bytost duchovní. Duch spočívá právě v rozvinutí rozporuplnosti takového nároku ze strany toho, co je konečné. Špatné svědomí v tomto smyslu doporučuje proroka jako symbol, magickou praxi jako proměnu. Křesťanství se tak v jistém smyslu stává jedinečným náboženstvím: vytváří myšlenkovou vazbu na to, co je myšlenkově podezřelé, totiž na zvláštní kulturní oblast. Podobně jako velké asijské systémy, předkřesťanské židovství bylo také vírou jen stěží odlišitelnou od života určitého národa, od všeobecného pužení k sebezáchově. Pohanský obětní rituál se neproměnil jen v rámci kultu, či jen na půdě

ním každého jednotlivce daným nařízením, se svědomí beztak likviduje. To spočívalo v něčem jiném, než si představovali Dostojevskij a němečtí apoštolové niternosti: v oddanosti Já substanciálnímu vnějšku, ve schopnosti vzít za své skutečné problémy ostatních. Tato schopnost je schopností reflexe jako vzájemného proniknutí receptivity a obrazotvornosti. Tím, že velký průmysl odstraňuje nezávislý ekonomický subjekt, jednak začleněním samostatných podnikatelů, jednak transformací dělníků na odborářské objekty, a nezadržitelně odmíná morálnímu rozhodování ekonomickou půdu, musí odumírat i reflexe. Duše, jako možnost, že se v člověku zrodí pocit viny, se rozpadá. Svědomí již nemá žádný předmět, neboť místo odpovědnosti individua za sebe a své blízké přichází, i když také pod starým morálním titulem, pouze jeho výkon ve společenském mechanismu. Už nedochází k vyřešení vlastního pudového konfliktu, v němž se utvářela instance svědomí. Místo internalizace společenského příkazu, která jej činí nejen závaznějším a zároveň otevřenějším, nýbrž také emancipovaným od společnosti, ba obráceným proti ní, přichází promptní, bezprostřední identifikace se stereotypními hodnotovými stupnicemi. Vzorná německá žena, která se ztotožňuje s ženstvím, a pravý německý muž, který se identifikuje s mužstvím, stejně jako podobné verze u jiných národů, jsou archetypy konformních asociálů. Navzdory své zjevné špatnosti, nebo spíše kvůli ní, se panství stalo natolik mocným, že kterýkoli jednatel může ve své bezmoci zaklínat svůj osud jen slepou poslušností.

Má-li panství takovou moc, je věcí náhody, kterou řídí nacionální strana, kam bude zoufalé úsilí o sebezáchovu projektovat vinu za své hrůzy. K takové projekci jsou nejvhodnější Židé. Sféra oběhu, v níž zaujímali své ekonomické mocenské pozice, postupně mizí. Liberální forma podnikání ještě umožňovala, aby rozptýlená centra bohatství měla politický vliv. Nyní jsou ti, kdo se emancipovali jako první, vydáni napospas mocnostem kapitálu, které odrostly konkurenci a propojily se se státním aparátem. Bez ohledu na to, jací Židé ve skutečnosti jsou, má jejich obraz, jako obraz něčeho překonaného, rysy, vůči nimž musí být totalitární panství krajně nepřátelské: štěstí bez moci, mzdy bez práce, vlasti bez pohraničních kamenů, náboženství bez mýtu. Tyto rysy jsou nenáviděny, protože ovládaní po nich tajně touží. Panství může trvat jen tak dlouho, dokud sami ovládaní dělají z vytouženého předmět nenávisti. K tomu u nich do-

chází na základě patologické projekce, protože i nenávist vede ke sjednocení s objektem – při jeho zničení. Nenávist je negativem smíření. Smíření je nejvyšším pojmem židovství a celým jeho smyslem očekávání; neschopnost očekávání je zdrojem paranoidní formy reakce. Antisemité se snaží vlastní mocí uskutečnit své negativní absolutno a proměňují svět v peklo, kterým pro ně vždy již bylo. Změna závisí na tom, zda se ovládaní tváří v tvář absolutnímu šílenství zmocní sebe samých a učiní mu přítrž. Jen osvobození myšlení od panství, odstranění násilí, by mohlo přinést uskutečnění ideje, která byla až dosud nepravdivá, totiž že i Žid je člověk. Bylo by to vykročení z antisemitské společnosti – která Židy i ostatní vhání do náruče nemoci – směrem ke společnosti lidské. Takové vykročení by bylo zároveň naplněním fašistické lži v podobě jejího protikladu: skutečně by se ukázalo, že židovská otázka představuje v dějinách bod obratu. Po překonání nemoci ducha, kterou probouzí sebestpotvrzování, jež není narušováno reflexí, by se lidstvo složené nyní z nepřátelských ras stalo rodem, který je jakožto příroda víc než pouhá příroda, neboť si jí je vědoma jako svého vlastního obrazu. Individuální a společenská emancipace od panství je pohyb, který je v kontrastu s falešnou projekcí, a žádný Žid, který by v sobě tuto projekci umlčel, by již nepředstavoval pohromu, která je s ním nesmyslně spojována, stejně jako se všemi pronásledovanými, zvířaty i lidmi.

VII

Nicméně žádní antisemité již neexistují. Naposled jimi byli liberálové, kteří chtěli projevit své antiliberální názory. Starokonzervativní distance šlechty a důstojnictva od Židů byla na konci devatenáctého století pouze reakcionářská. Ducha doby vyjadřovali Ahlwardtové a Knüppelkunzeové. Jejich následovníky už byli ti, z nichž se později stal lidský materiál pro vůdce. Podporování však byli lidmi zlého charakteru a pomatenci z celé země. Pokud se antisemitské myšlení projevilo nahlas, cítilo se být na straně buržoazie a zároveň revoluce. Nacionalistické nadávky byly stále ještě deformací občanské svobody. V hospodské politice antisemitů se konečně odhalila lež německého liberalismu, z něhož tato politika žila a který nako-

nec zničila. I když svou prostřednost chápali jako oprávnění k útokům na Židy, které v sobě již měly rozměr universální vraždy, ekonomicky byli ještě natolik prozíraví, aby zvažovali rizika Třetí říše ve srovnání s výhodami nevraživé liberální snášenlivosti. Antisemitismus byl dosud jedním z konkurujících si motivů subjektivní volby. Byl předmětem specifického rozhodnutí. Přijetí nacionalistické teze již ovšem aktivizovalo celý šovinistický slovník. Antisemitské úsudky odedávna svědčily o stereotypnosti myšlení. Dnes zůstala jenom stereotypnost. I dnes se stále ještě volí, ale pouze mezi totalitami. Místo antisemitské psychologie přichází pouhé ano fašistickému lístku, agresivním heslům velkého průmyslu. Stejně jako jsou jména na volebním lístku masové strany, oktrojovaná stranickým strojem, vzdálená zkušenosti voliče a volič je může volit jen *en bloc*, tak jsou na několika seznamech kodifikovány základní ideologické body. Člověk se musí rozhodnout pro jednu z totalit *en bloc*, nemá-li se mu jeho vlastní smýšlení jevit stejně marné jako rozptýlené volební hlasy ve srovnání s mamutími ciframi statistiky. Antisemitismus již sotva vyjadřuje spontánní hnutí mysli, nýbrž představuje vymezení platformy: kdokoli dává fašismu šanci, ten spolu s rozbitím odborů a křížáckým tažením proti bolševismu automaticky subskribuje i zničení Židů. Přesvědčení antisemitů, ať už jakkoli nepůvodní, se proměnilo v předem rozhodnuté reflexe bezsubjektivních exponentů jejich stanoviska. Jestliže masy přijmou reakční lístek, který obsahuje bod proti Židům, pak naslouchají sociálním mechanismům, v nichž zkušenosti jednotlivců s Židy nehrají žádnou roli. Ve skutečnosti se ukázalo, že antisemitismus v oblastech bez Židů má neméně šanci než v Hollywoodu. Místo zkušenosti přichází klišé, místo fantazie, která ve zkušenosti působí, horlivá recepce. Příslušníci všech společenských vrstev musejí ke své správné orientaci přijmout jistou dávku klišé, pokud nechtějí být potrestáni tím, že rychle zaniknou. Musejí se správně orientovat jak v údajích o nejnovějším letadle, tak v tom, jak být loajální k předem daným instancím moci.

Ve světě sériové produkce nahrazuje její schéma, stereotypnost, práci s pojmovými kategoriemi. Souzení už nespočívá ve skutečném provádění syntézy, nýbrž ve slepém subsumování. Jestliže souzení na dřívějších stupních spočívalo v rychlém rozlišení, které ihned uvedlo do pohybu otrávený šíp, pak od té doby směna a právní péče vykonala své. Soudy prošly stupněm individuálního zvažování, které

subjektu soudu poskytovalo jistou ochranu před brutální identifikací s predikátem. V pozdně industriální společnosti dochází k regresi a soudy probíhají bez souzení. Když zdoluhavý soudní postup v trestním procesu fašismu vystřídala zrychlená procedura, byli na to již lidé připraveni prostřednictvím ekonomiky; naučili se bez uvažování vidět věci prostřednictvím myšlenkových modelů, prostřednictvím technických termínů, které, když se jazyk rozkládá, představují pravidelný příděl. Vnímající již není přítomen v procesu vnímání. Už se v něm neprobouzí činná pasivita poznávání, v níž kategoriální prvky mohly být přiměřeně tvarovány konvenčně preformovanými „danostmi“, a tyto danosti naopak oněmi prvky, takže vnímání je právo vnímanému předmětu. Na poli sociálních věd, stejně jako ve světě individuálního prožívání, se k sobě slepé smyslové nazírání a prázdné pojmy připojují strnule a bez vzájemného zprostředkování. Ve věku tří set základních slov mizí schopnost vynaložit úsilí, jehož je zapotřebí k souzení a ztrácí se rozdíl mezi soudem pravým a falešným. Pokud myšlení ve vysoce specializované formě, jak se vyskytuje v mnoha odvětvích dělní práce, netvoří část odborného vybavení, stává se podezřelým jako staromódní luxus: „armchair thinking“. Člověk musí něco vykázat. Čím více vývoj techniky činí tělesnou práci nadbytečnou, tím usilovněji je tato tělesná práce dáována za vzor práci duchovní, která nesmí podlehnout pokušení vyvodit své vlastní důsledky. To je tajemství zhroupení, z něhož těží antisemitismus. Pokud se i v rámci logiky setkává pojem a zvláštní jen na vnější rovině, pak ve společnosti se teprve musí trást strachem to, co reprezentuje rozdíl. Hrací známky jsou nalepeny: každý je buď přítel, nebo nepřítel. Nezohledňuje-li se subjekt, správa je snadnější. Etnické skupiny jsou přesouvány do jiných oblastí, individua s razítkem Žid do plynových komor.

Lhostejnost vůči individu, která je vyjádřena v logice, je nutným následkem ekonomického procesu. Individuum se stalo překážkou produkce. Časový nesoulad mezi technickým a lidským vývojem, „cultural lag“,⁸ nad nímž se pozastavují sociologové, začíná mizet. Ekonomická racionalita, vychvalovaný princip co nejmenších pro-

⁸ Kulturní zaostávání. – Pozn. překl.

středků, ustavičně přeformovává i ty nejmenší jednotky ekonomiky: jednotlivé podniky stejně jako lidi. Vládne ta forma, která je nejpopročnější. Obchodní dům už vyvlastnil specializovaný obchod ve starém stylu. Poté, co specializovaný obchod a produkce přerostla merkantilistický způsob řízení, sama se ujala iniciativy, řízení a organizace, tak jako se staré mlýny a kovárny staly malými továrnami a vzniklo svobodné podnikání. To však bylo zdlouhavé, nákladné, riskantní. Proto se na základě konkurence prosadila výkonnější centralizovaná forma maloobchodu, právě obchodní dům. Psychologický malý podnik, individuum, prodělal totéž. Vznikl jako dynamická buňka ekonomické aktivity. Emancipoval se z poručnictví na dřívějších stupních ekonomického vývoje a staral se sám o sebe: jako proletář tím způsobem, že se nechal najmout prostřednictvím trhu práce a neustále se přizpůsoboval novým technickým podmínkám, jako podnikatel tím, že neúnavně uskutečňoval ideální typ *homo oeconomicus*. Psychoanalýza tento malý vnitřní podnik, který tímto způsobem vznikl, zobrazila jako složitou dynamiku nevědomí a vědomí, Ono, Já a Nadjá. V konfliktu s Nadjám, společenským kontrolním mechanismem v individuu, udržuje Já pudy v mezích sebezáchovy. Třecí plochy jsou velké a neurózy, *faux frais*⁹ této pudové ekonomie, nevyhnutelné. Tato pomalá duševní aparatura však přesto do jisté míry umožňovala svobodnou souhru subjektů, v níž spočívalo tržní hospodářství. V éře velkých koncernů a světových válek se však zprostředkování společenského procesu, probíhající na základě bezpočtu monád, ukazuje jako regresivní. Subjekty pudové ekonomie jsou psychologicky vyvlastňovány, a tato ekonomie je společností spravována racionálněji. Jak má jednatel jednat, už nemusí být nejprve vybojováno v bolestné vnitřní dialektice svědomí, sebezáchovy a pudů. Člověk jako výdělečně činná bytost přijímá rozhodnutí učiněná hierarchicky, počínaje odborovými svazy a správními institucemi konče, v soukromé sféře místo něj rozhoduje schéma masové kultury, které mu zabavuje i ta poslední spontánní vnitřní hnutí, aby konzumoval to, co mu je nabízeno. Jako Já a Nadjá fungují komise a pop hvězdy, a masy, zbavené i zdání osobnosti, se for-

⁹ Nepředvídaná vydání. – Pozn. překl.

mují mnohem snadněji podle hesel a modelů, než byly kdy formovány instinkty prostřednictvím vnitřní cenzury. Pokud byla v době liberalismu individuace jedné části obyvatelstva součástí procesu přizpůsobování společnosti jako celku vývoji techniky, pak fungování ekonomické aparatury dnes vyžaduje, aby individuace nebrzdila řízení mas. Ekonomicky určená orientace celé společnosti, která se odedávna prosazovala při utváření duchovní i tělesné konstituce člověka, nechává zakrmet ty orgány jednotlivce, které působily ve smyslu autonomního zaměření jeho existence. Od té doby, co se myšlení stalo pouhým sektorem dělby práce, stalo se plánování vlastního štěstí individua zbytečným, neboť bylo nahrazeno plány příslušných expertů a vůdců. Iracionalita bez odporu probíhajícího a příčinlivého přizpůsobování realitě je pro jednotlivce rozumnější než rozum. Jestliže dříve buržoazie u sebe i u dělníků introjikovala donucení v podobě povinnosti svědomí, pak nyní se celý člověk stal subjektem-objektem represe. S pokrokem industriální společnosti, která, jak se zdá, sama od sebe zahnila zákon zbídačování, jehož čas již přišel, se narušil pojem, jímž je celek společnosti ospravedlňován: člověk jako osoba, jako nositel rozumu. Dialektika osvícenství se objektivně převrací v šílenství.

Toto šílenství je zároveň šílenstvím politické reality. Hustá síť novodobých komunikací učinila svět tak unifikovaným, že rozdíly v diplomatických snídaních v Dumbarton Oaks a v Persii musí být v podobě různých národních odstínů teprve vymyšleny a národní specifika se projevují především jako hladovění milionů, jimž se nedostává rýže a jež propadly úzkými oky unifikující sítě. I když hojnost statků, které by se mohly vyrábět všude a najednou, ukazuje anachroničnost boje o suroviny a odbytiště, zůstává lidstvo rozděleno do několika ozbrojených mocenských bloků. Ty si navzájem konkurují mnohem nelítostněji, než si kdy během anarchické zbožní produkce konkurovaly firmy, a usilují o vzájemnou likvidaci. Čím směšnější je antagonismus, tím více bloky tuhnou. Pouze tím, že jejich obyvatelé se s těmito mocenskými monstry totálně identifikují a jejich identifikace se u nich stává druhou přirozeností a ucpává všechny póry vědomí, mohou být masy drženy v téměř absolutní apatii, která je uschopňuje k zázračným výkonům. Jestliže jednotlivcům se dosud zdá, že rozhodování je v jejich rukou, pak v podstatě je již předem rozhodnuto. Politickými tábory vytrubovaná nesmiří-

telnost ideologií je sama už jen ideologií slepé mocenské konstelace. Lístkové myšlení, produkt industrializace a její reklamy, se rozšiřuje i na mezinárodní vztahy: zda se občan rozhodne pro komunistický, nebo fašistický lístek, řídí se tím, zda mu imponuje více Rudá armáda, nebo západní laboratoře. Zvěcnění, kvůli němuž mocenská struktura, umožněná jedině pasivitou mas, vystupuje vůči nim samým jako železná skutečnost, zhoustlo natolik, že každá spontaneita, nebo dokonce pouhá představa o pravém stavu věcí se stala nepřijatelnou utopií, scestným sektářstvím. Zdání se koncentrovalo natolik, že pouhý pokus o jeho proniknutí objektivně nabývá charakteru halucinace. Ale zvolit nějaký lístek na druhé straně znamená přizpůsobit se zdání, které zkamenělo na skutečnost, a které se takovým přizpůsobením neustále reprodukuje. Právě proto je i ten, kdo začne váhat, odsouzen jako dezertér. Váhání bylo pro novověké postavy, počínaje Hamletem, projevem myšlení a humanity. Promrhaný čas reprezentoval a zároveň zprostředkovával odstup mezi individuálním a obecným, stejně jako v ekonomii zajišťoval oběh podobný odstup mezi spotřebou a produkcí. Dnes jednotlivci dostávají své lístky přímo od vládnoucích mocností jako spotřebitelé svůj automobil od obchodních poboček automobilek. Soulad s realitou a přizpůsobení moci již není výsledkem dialektického procesu mezi subjektem a realitou, ale je přímo vyráběn soukolím průmyslu. Tento proces je procesem likvidace, nikoli uchovávacího překonání (*Aufhebung*), formální negace, nikoli negace určité. Odpoutané produkční kolosy nepřemohly individuum tím, že mu zajistily plné uspokojení, nýbrž tím, že je vymazaly jako subjekt. Právě v tom spočívá jejich dokonalá racionalita, která splývá s jejich šílenstvím. Extrémně zvětšený nesoulad mezi kolektivem a jednotlivci ruší napětí, ale ničím nerušené souznění všemohoucnosti a bezmoci je samo nezprostředkovaným rozporem, absolutním protikladem smíření.

S individuem proto nezmizely jeho psychologické determinanty, které byly vždy vnitřními jednateli falešné společnosti. Charakterové typy však nyní nacházejí v mocenském systému své přesné místo. Je započítán jejich koeficient účinnosti i tření. Lístek sám je jedním ozubeným kolem. Vše, co bylo v psychologickém mechanismu vždy vynucené, nesvobodné a iracionální, bylo nyní precizně začleněno. Reakcionářský lístek, který obsahuje antisemitismus, je spojen s destruktivně konvenčním syndromem. Antisemité nejenže původně

reagují na Židy, nýbrž vytvořili pudové zaměření, které teprve prostřednictvím lístku získává adekvátní objekt pronásledování. Se zkušeností spojené „prvky antisemitismu“, zbavené síly ztrátou subjektivní zkušenosti, která se ukazuje v lístkovém myšlení, jsou lístkem znovu mobilizovány. Tyto prvky, které se již dávno rozložily, vytvářejí u nových antisemitů špatné svědomí, a tím vedou k nenasytnému zlu. Právě proto, že psychologii jednotlivců a jejich obsahů lze vybudovat už jen prostřednictvím syntetických schémat sociálního chování, získává současný antisemitismus nicotný, neproniknutelný charakter. Průměrný Žid se mění v obraz ďábla až poté, co jím ekonomicky už ve skutečnosti není; to usnadňuje triumf a také antisemitský otec rodiny je divákem zbaveným odpovědností, který nezúčastněně sleduje nezadržitelnou dějinnou tendenci a je aktivní pouze tam, kde to vyžaduje jeho role zaměstnance strany nebo továrny na výrobu cyklonu. Správa totalitních států, která usiluje o likvidaci těch částí národa, které již ztratily význam, je pouze vykonavatelem ekonomického verdiktu, jenž padl již dávno. Členové jiných sektorů systému práce mohou přihlížet se stejnou lhostejností, jakou zakoušejí čtenáři novin, i když narazí na zprávu o odklizovacích pracích v dějišti včerejší katastrofy. Dávno smazány jsou rovněž zvláštní rysy, kvůli nimž jsou oběti zabíjeny. Poté, co se pod nivelizujícím tlakem pozdně industriální společnosti nepřátelská náboženství, která kdysi konstituovala rozdíl, úspěšnou asimilací přetvořila na pouhé kulturní statky, musí být lidé, kteří jsou dekretem určeni jako Židé, nejprve vypátráni obšírnými dotazníky. Židovské masy podléhají lístkovému myšlení stejně jako antisemitské mládežnické spolky. Fašistický antisemitismus musí svůj objekt do jisté míry nejprve vynalézt. Paranoia již nenachází svůj cíl na základě individuálního průběhu nemoci pronásledovatele; stala se sociálním existenciálem a svůj cíl musí nejprve vymezit v zaslepující souvislosti válek a ekonomických konjunktur, dříve než se o něj jako pacienti mohou na vnitřní i vnější rovině opřít psychologicky predisponovaní soukmenovci.

Skutečnost, že antisemitismus se stále více a více objevuje pouze jako jeden z bodů na zaměnitelných lístcích, bezpochyby zakládá naději, že se blíží jeho konec. Židé jsou vražděni v době, kdy by fašističtí vůdci mohli antisemitskou kartu nahradit jinou stejně snadno, jako je v plně racionalizované produkci možné přesunout za-

městnance z jednoho místa na druhé. Základem vývoje, který vede k lístkovému myšlení, je beztak universální redukce veškeré specifické energie na jednu jedinou abstraktní formu práce, od bitevního pole až po studio. Přechod z těchto podmínek k lidštějšímu stavu však nemůže nastat, protože to dobré má stejný osud jako to zlé. Svoboda na progresivním lístku je pro mocensko-politické struktury, k nimž progresivní rozhodnutí nutně směřují, stejně vedlejší, jako je pro chemický trust vedlejší antisemitismus. Progresivní lístek sice přitahuje psychologicky humánnější lidi, nicméně šířící se ztráta zkušenosti nakonec proměňuje i stoupence progresivního lístku na nepřátele diference. Antisemitský není až antisemitský lístek, nýbrž lístková mentalita jako taková. Onen hněv na diferenci, který je teologicky součástí této mentality, je jako resentment subjektů, které jsou ovládnuty při ovládnutí přírody, připraven zaútočit na přirozenou menšinu i tam, kde jsou sociálně ohroženy tyto subjekty. Určit společensky odpovědnou elitu je tak jako tak mnohem těžší než určit jiné menšiny. V mlhavých vztazích mezi vlastněním, disponováním a managementem tato elita úspěšně uniká teoretickému určení. Pouze v ideologii rasy a v třídní realitě se objevuje jistá abstraktní diference vůči většině. Ale přestože pokrokový lístek směřuje k tomu, co je horší než jeho obsah, tak obsah lístku fašistického je tak nicotný, že jako náhražka za něco lepšího může být přesvědčivý jen tehdy, když podvádění vynaloží zoufalé úsilí. Jeho hrůza spočívá v tom, že jeho lež je zřejmá, a přesto existuje dál. Ač fašismus nepřipouští žádnou pravdu, s níž by se mohl poměřovat, jeho nezměrná nesmyslnost jej negativně přibližuje k pochopení pravdy, od níž jsou nesoudní lidé vzdáleni pouze tím, že zcela ztratili schopnost myslet. Osvícenství, které se zmocnilo sebe samého a stalo se mocí, by samo dokázalo prolomit meze osvícenství.

Poznámky a náčrty

Proti vševědoucímu chytráctví

Jednou z pouček, které jsem si odnesl z Hitlerovy doby, je poznání, že rozumářství je hloupe. Kolika podloženými argumenty Židé popírali, že by se Hitler mohl dostat k moci, i když jeho mocenský vzešup byl nabíledni. Vzpomínám si na jeden rozhovor, v němž jistý národní ekonom dokazoval nemožnost uniformizace Německa na základě toho, že to není v zájmu bavorských sládků. Jiní rozumáři pak dokazovali, že fašismus na Západě není možný. Svou hloupostí to rozumáři barbarům všude usnadnili. Jsou to vyvážené, jasnozřivé soudy, prognózy spočívající na statistice a zkušenosti, zjištění začínající slovy „Konečně se v tom musím vyznat“, všechna ta vyvážená a solidní konstatování, která jsou nepravdivá. Hitler byl nepřítelem ducha a lidskosti. Existuje však také duch, který je nepřítelem lidskosti: jeho znakem je vyvážená uvážlivost.

Dodatek

Že se chytráctví stává hloupostí, je dáno historickou tendencí. Rozumnost v tom smyslu, v jakém ještě Chamberlain v době Bad Godesbergu nazval Hitlerovy požadavky nerozumnými, znamená asi tolik, že se má zachovávat rovnováha mezi dáváním a bráním. Tento rozum je založen na směně. Člověk má svých cílů dosahovat jen zprostředkovaně, způsobem připomínajícím tržní chování, cestou malých zisků, které si je daná moc schopna vydobýt v rámci pravidel hry tím, že jeden ústupek vymění za jiný. Chytrácká strategie se začíná hroutit, poté co určitá moc přestane dodržovat pravidla hry a přikročí k bezprostřednímu uchvácení. Tehdy se rozpadá médium buržoazní tradiční inteligence, diskuse. Individua již spolu nejsou schopna hovořit a vědí to: proto ze hry udělala vážnou a odpověd-